

ΑΚΟΝΙΤΟ, ΤΟ ΔΗΛΗΤΗΡΙΟ ΜΕ ΤΟ ΟΠΟΙΟ Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΕΞΕΜΕΤΡΗΣΕ ΤΟΝ ΒΙΟ

Χαράλαμπος Σπυρίδης

Καθηγητής Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Κοσμήτωρ Διεθνούς Επιστημονικής Εταιρείας Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας
hspyridis@music.uoa.gr

Περίληψη: Στην αρχαιοελληνική Γραμματεία υπάρχουν σαφείς πληροφορίες ότι ο Αριστοτέλης στη Χαλκίδα αυτοκτόνησε πίνοντας το τοξικό δηλητήριο ακόνιτον. Στην εισήγηση αυτή αναφέρονται οι βιβλιογραφικές πηγές και γίνεται αναφορά στο φυτό ακόνιτον, όσον αφορά στην περιγραφή του, τους τόπους βλαστησής του, τις περιεχόμενες δηλητηριώδεις χημικές ουσίες σ' αυτό, την παραγωγή του δηλητηρίου ακόνιτον και τα αντίδοτά του.

Λέξεις κλειδιά: δηλητήριο, αντίδοτο, τοξικότητα, ακόνιτο, απήγανο

ACONITUM, THE VENOM WHICH ARISTOTLE USED TO END HIS LIFE

Abstract: In ancient Greek literature there is clear information that Aristotle committed suicide in Halkida by drinking the toxic venom aconitum, commonly known as aconite. In this paper bibliographic resources are given and a report for the aconitum plant is being given regarding its description, its vegetation places, the containing venomous chemical substances, its production process and its antidote.

Keywords: venom, antidote, toxicity, aconitum, rue

Προλεγόμενα

Από πολύ παλιά είχα την απορία για το πώς πέθανε ο φιλόσοφος Αριστοτέλης, διότι φημιολογούνται ποικίλα και την απάντηση ανεζήτησα στα κείμενα της αρχαιοελληνικής Γραμματείας. Ο Αριστοτέλης, κατά τη Σούδα, ήταν υιός του Νικομάχου και της Φαιστιάδος. Ο Νικόμαχος ήτο ιατρός από το γένος των Ασκληπιαδών, δια του Νικομάχου του Μαχάονος και διετέλεσε ιατρός του ηγεμόνος της Μακεδονίας Αμύντου Γ', του πατέρα του Φιλίππου Β'.

Ο φιλόσοφος Αριστοτέλης γεννήθηκε κατά την 99^η Ολυμπιάδα (περίπου το έτος 384 π.Χ.) στη Μακεδονική πόλη των Σταγείρων και αργότερα επί εικοσαετία εφοίτησε στην Ακαδημία του Πλάτωνος. Ήτο γαμβρός του φιλοσόφου Ερμείου, του τυράννου της Αταρνέως, περιοχής της Αιολίδας απέναντι από τη ΝΑ ακτή της νήσου Λέσβου. Με την αδρά χρηματοδότηση του Φιλίππου του Β' ίδρυσε στην πόλη των Αθηνών και διηύθυνε επί 13 έτη την Περιπατητική¹ ονομαζομένη Σχολή, διότι edίδασκε περιπατώντας σε κήπο.

Ο Αριστοτέλης πέθανε το έτος 322 π.Χ. στην Χαλκίδα κατ' άλλους πίνοντας το δηλητήριο ακόνιτον, διότι κατηγορήθηκε για ασέβεια («γραφή ασεβείας»), επειδή έγραψε παιάνα προς τιμήν του Ερμείου του Ευνούχου και κατ' άλλους από στομαχική ασθένεια έχοντας ζήσει περισσότερα από 60 έτη.

Ο Αριστοτέλης², κατά τον Διογένη Λαέρτιο, επέστρεψε στην Αθήνα κι edίδαξε επί 13 χρόνια στην Περιπατητική Σχολή και μετά κατέφυγε κρυφά στη Χαλκίδα, διότι emηνύθη από τον ιεροφάντη Ευρυμέδοντα για ασέβεια <επειδή έγραψε ύμνο για τον πεθερό του Ερμεία> ή από τον Δημόφιλο, όπως λέει ο Φαβωρίνος στην Παντοδαπή του Ιστορία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο των «Ιστοριών» του ο Εύμηλος αναφέρει ότι ο Αριστοτέλης³ αυτοκτόνησε πίνοντας δηλητήριο από το τοξικό φυτό ακόνιτον⁴.

¹ έλθόντα δὴ αὐτὸν καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλω τὴν σχολήν, ἐλέσθαι περίπατον τὸν ἐν Λυκείῳ καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάμπτοντα τοῖς μαθηταῖς συμφιλοσοφεῖν· ὅθεν περιπατητικὸν προσαγορευθῆναι. οἱ δ', ὅτι ἐκ νόσου περιπατοῦντι Ἀλεξάνδρῳ συμπαρὸν διελέγετο ἄττα.

[Μόλις επέστρεψε ο Αριστοτέλης και είδε τη Σχολή κάτω από άλλη διεύθυνση, προτίμησε τον περίπατο στο Λύκειο και καθώς θα περιφέρεται να κάνει φιλοσοφικές συζητήσεις με τους μαθητές έως την ώρα που θα αλείφονταν με λάδι. Γι' αυτό ονομάστηκε περιπατητικός. Άλλοι λένε πως ονομάστηκε έτσι, επειδή συνόδευε τον Αλέξανδρο που ήταν αναγκασμένος να περπατεί εξ αιτίας κάποιας ασθένειας, και συζητούσε μαζί του.]

² Διογένης Λαέρτιος, Βίος Φιλοσόφων, 5, 5, 8-11.

³ Διογένης Λαέρτιος, Βίος Φιλοσόφων, 5, 6, 7-8.

⁴ 'Ο δ' οὖν Αριστοτέλης ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τρία πρὸς τοῖς δέκα τῆς σχολῆς ἀφηγησάμενος ἔτη ὑπεξῆλθεν εἰς Χαλκίδα, Εὐρυμέδοντος αὐτὸν τοῦ ἱεροφάντου δίκην ἀσεβείας γραψαμένου, ἢ Δημοφίλου ὡς φησι Φαβωρίνος ἐν Παντοδαπῇ ἱστορίᾳ (FHG iii. 581)...

Ένταῦθα δὴ πῶν ἀκόνιτον ἐτελεύτησεν, ὡς φησιν Εὐμηλος

Λέγεται επίσης ότι ο Αριστοτέλης απεβίωσε μεταξύ πρώτης και εικοστής δευτέρας Οκτωβρίου του έτους 322 π.Χ. στη Χαλκίδα από στομαχικό νόσημα μέσα σε θλίψη και μελαγχολία.

Ο Ησύχιος⁵ επιβεβαιώνει τον Διογένη Λαέρτιο, ότι δηλαδή ο Αριστοτέλης ο Σταγειρίτης, επειδή συνέθεσε παιάνα προς τιμήν του ευνούχου Ερμείου, που του ήτο πεθερός, καταδικάστηκε να πει ακόνιτον και να πεθάνει.

Η Ελληνική Ανθολογία⁶ μας παρουσιάζει έναν άλλον λόγο για τον οποίον κατηγγέλθη ο Αριστοτέλης. Συγκεκριμένα λέει ότι ο Ευρυμέδων κάποτε είχε κατά νουν να καταγγείλει τον Αριστοτέλη για ασέβεια που ήτο αφιερωμένος στην μύστιδα Δηώ (Δήμητρα): αλλά διέφυγε πίνοντας ακόνιτον.

Από τα προαναφερθέντα ως απάντηση στο ερώτημά μου δέχομαι με μια τεράστια απορία ότι ο Αριστοτέλης αυτοκτόνησε πίνοντας το δηλητήριο ακόνιτον. Γιατί λέω τεράστια απορία;

Γνωρίζομε ότι επί μία εικοσαετία ο Αριστοτέλης εφοίτησε στην Ακαδημία του Πλάτωνος που ήταν Πυθαγόρεια και, συνεπώς, ώφειλε να είναι Πυθαγόρειος και να ασπάζεται τις Πυθαγόρειες αρχές με βαρύ όρκο.

Ο Εύδοξος ο Κνίδιος στο έβδομο βιβλίο του με τον τίτλο *Γης περίοδος*⁷ αναφέρει ότι ο Πυθαγόρας υποστήριζε ενθέρμως την αγνότητα καθώς επίσης την αποφυγή των φόνων και των φονέων.

έν τη πέμπτη τῶν Ἱστοριῶν (FGtH 77 F 1), βιοὺς ἔτη ἑβδομή-

κοντα.

⁵ Αριστοτέλη τὸν Σταγειρίτην φασὶ παιᾶνα εἰς

τὸν θλαδίαν Ἑρμείαν ποιήσαντα, ὃς ἦν αὐτοῦ πενθε-

ρὸς, κατακριθῆναι πιεῖν ἀκόνιτον, καὶ ἀποθανεῖν.

Ησύχιος, *Σπαράγματα*, *Σπάραγμα* 7, 64-66.

⁶ Εὐρυμέδων ποτ' ἔμελλεν Ἀριστοτέλην ἀσεβείας

γράψασθαι Δηοῦς μύστιδος ὦν πρόπολος·

ἀλλὰ πῶν ἀκόνιτον ὑπέκφυγε.

Ελληνική Ανθολογία, 7, Επίγραμμα 107, 2-4.

⁷ Εὐδοξὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῆς γῆς περιόδου κεχρησθαι καὶ τῇ περὶ τοὺς φόνους φυγῆ καὶ τῶν φονευόντων, ὡς μὴ μόνον τῶν ἐμψύχων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μαγείροις καὶ θηράτορσι μηδέποτε πλησιάζειν.

Πορφύριος, *Πυθαγόρου Βίος*, 7, 4-8.

Πώς, λοιπόν, ο Πυθαγόρειος Αριστοτέλης αφήρεσε ζωή ανθρώπινου όντος και μάλιστα του εαυτού του;

Δεν θέλω να δεχθώ απολύτως τη λατινική ρήση “*ignoramus et ignorabimus*” (δεν γνωρίζουμε και δεν θα γνωρίζουμε), διότι, όντας από τη φύση μου αισιόδοξος, πιστεύω ακράδαντα στους καρπούς της επιστημονικής έρευνας.

Φαρμακευτικά φυτά ή φαρμακευτικά βότανα

Ο «πάνυ παλαιός» άνθρωπος ανακάλυψε ότι κάποια φυτά βοηθούν στη θεραπεία του και την ανακούφισή του από τους πόνους. Τα φυτά αυτά τα ονόμασε φαρμακευτικά φυτά ή φαρμακευτικά βότανα.

Ο πρωτόγονος άνθρωπος επιδόθηκε στην ανακάλυψη, την αναγνώριση και τη θεραπευτική ταξινόμηση των φαρμακευτικών φυτών· μια δραστηριότητα του που θεωρείται η αρχαιότερη συστηματική στον παγκόσμιο πολιτισμό, η οποία ανέδειξε τον μάγο θεραπευτή, τον ικανό βοτανολόγο, τον αρχαιότερο επαγγελματία επί της γης.

Να σημειωθεί ότι ο αριθμός των φαρμακευτικών φυτών ακόμα και σήμερα στην «πρακτική» ιατρική είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των φυτών που χρησιμοποιούνται προς βρώση.

Για την καλλιέργεια των φαρμακευτικών φυτών ή φαρμακευτικών βοτάνων υπάρχει πλήθος αναφορών στην αρχαιοελληνική Γραμματεία.

Δηλητήρια

Δηλητήριο ονομάζεται οποιαδήποτε ουσία φυσικής προελεύσεως ή τεχνητά παρασκευασμένη που μετά την εισαγωγή της σε ζωντανό οργανισμό σε μεγαλύτερη ή μικρότερη ή και σε εξαιρετικά μικρή δόση μπορεί να ασκήσει βλαπτική ή και θανατηφόρα επίδραση. Υπάρχουν στη φύση πολλά δηλητήρια που μπορεί να είναι προϊόντα ζώων ή ουσίες που προέρχονται από φυτά ή ακόμη να είναι απλά χημικά στοιχεία ή ενώσεις που βρίσκονται σε ανόργανα υλικά. Η ισχύς ενός δηλητηρίου λέγεται τοξικότητα κι αυτή καθορίζει τη βαρύτητα των βλαβών που αυτό προκαλεί σε συνδυασμό με την προσλαμβανόμενη από τον ζωντανό οργανισμό ποσότητα του δηλητηρίου.

Χημικά προϊόντα και παρασκευάσματα που με την εισπνοή τους ή την κατάποσή τους ή τη διείδυσή τους μέσω του δέρματος προκαλούν στον ζωντανό οργανισμό σοβαρούς κινδύνους για την υγεία ακόμη και τον θάνατό του ονομάζονται τοξικά. Ο φημισμένος γιατρός της αρχαιότητας Γαληνός⁸ ομιλεί για φάρμακα σηπτά (=τα επιφέροντα ακατάσχετη διάρροια) και τα σηπτικά (τα επιφέροντα καταστροφή οργάνων με σήψη).

⁸ χρή δ' ειδέναι τὰ καλούμενα φάρμακα σηπτά

καὶ σηπτικά, καθάπερ ἀρσενικὸν καὶ σανδαράκη καὶ χρυσο-

Σηπτά φάρμακα κατά τον Γαληνό (*De simplicium medicamentorum...*, 11, 755,16-756, 3) και τον Ορειβάσιο (*Ιατρικαί Συλλογαί*, 14, 57, 5, 1-2) είναι το αρσενικό, η σανδαράχη, η χρυσοκόλλα, η δρυπτερίς, η πιτυοκάμπη και το ακόνιτον, τα οποία σκοτώνουν χωρίς να υποφέρει η μαλακή σάρκα.

Ο Rufus (*De satyriasmō et gonorrhoea*, 21, 1 – 22, 1) αναφέρεται σε δηλητήρια που ψύχουν τη μέση (περιοχή των νεφρών), όπως είναι ο χυλός στρύχνου ή ανδράχνης ή υοσκυάμου ή κωνείου· είναι ισχυρό τέτοιο δηλητήριο και η παπαρούνα και το ακόνιτον. Ο εγκέφαλος είναι πλήρως ενεργός, που σημαίνει ότι το θύμα έχει πλήρη συναίσθηση της κατάστασης, αλλά το σώμα δεν κινείται και η κατάληξη έρχεται με την παράλυση των αναπνευστικών μυών.

Για τη βαθμιαία επερχόμενη ψύξη των μελών του σώματός του ομιλεί λεπτομερώς ο ίδιος ο Σωκράτης στους παρευρισκόμενους μαθητές του περιμένοντας να πεθάνει αφού ήπιε το κώνειο στη φυλακή το έτος 399 π.Χ..

Περιγραφή του φυτού η ακόνιτος ή το ακόνιτον

Το ακόνιτον με λατινική ονομασία *Aconitum napellus* ανήκει στην οικογένεια των Ρανουγκουλιδών (ή Βατραχιίδες) και στη φυλή των ελλεβόρων. Συγγενή φυτά είναι το Ακόνιτον το ρανουγκουλόφυλλο, που απαντάται στη Μακεδονία, το ακόνιτον το λυκοκτόνον (*aconitum vulparia*) και το *aconitum ferox* wann, που απαντάται στο Νεπάλ.

Φυτρώνει σε σκιερά και υγρά μέρη, σε χουμώδη εδάφη κοντά σε ποτάμια. Του αρέσουν οι περιοχές γύρω από στάβλους και ποιμνιοστάσια και τα ορεινά πλούσια λιβάδια. Κοινώς ονομάζεται Στριγλοβότανο ή Ψάκι. Στην Ελλάδα το συναντούμε περισσότερο στην Πελοπόννησο και ιδιαίτερα στη Λακωνία.

Ο Θεόφραστος στο έργο του *Ιστορία Φυτών* και άλλοι ερευνητές μας παραδίδουν για το ακόνιτον τις εξής πληροφορίες:

- Είναι φυτό ποώδες, πολυετές και το ύψος του κυμαίνεται από 50 έως 150 εκατοστά.
- Η ρίζα του είναι κονδυλώδης, σαρκώδης, ακανόνιστη και φαιά εξωτερικά, ενώ εσωτερικά είναι ασπριδερή. Μοιάζει με ραπάνι ή με σκορπιό ή με γαρίδα. Το στέλεχος του είναι όρθιο, όχι πολύ διακλαδισμένο. Έχει φύλλα παλαμοσχιδή, με βαθύ πράσινο χρώμα, κομμένα σε 5-7 τμήματα. Ο μεσαίος λοβός είναι κομμένος στα τρία ενώ οι πλάγιοι στα δύο.

κόλλα, δρυόπτερις τε και πιτυοκάμπη και ακόνιτον τήκειν

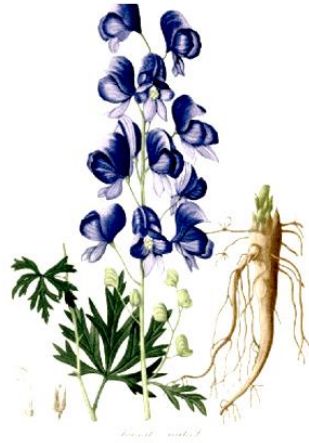
τε και συντήκειν ἅπαντα, και μάλιστα τῆς μαλακῆς σαρκὸς

ὀδύνης χωρίς.

Γαληνός, *De simplicium medicamentorum...*, 11, 755,16-756, 3.

- Τα άνθη του είναι πολύ ωραία σε σχήμα περικεφαλαίας, με χρώμα κυανό ιώδες (μπλε-μοβ) σε αραιές ταξιανθίες (τσαμπιά).

Φύλλα, άνθη και ρίζα του φυτού ακόνιτον.

Το αυτοφυές φυτό προτιμάται σαν φάρμακο, διότι καλλιεργούμενο χάνει μέρος από τις ιδιότητές του. Το φυτό είναι δηλητηριώδες από τα πιο τοξικά σε όλα του τα μέρη. Το ακόνιτον περιέχει αλκαλοειδή της διτερπενικής ομάδας, ναπελλίνη στη ρίζα του, ακονιτίνη, φλαβονικά γλυκοσίδια, λουτεολίνη και απιγενίνη περισσότερο στη ρίζα του, λιγότερο στα σπέρματά του και ακόμη λιγότερο στον βλαστό και τα φύλλα του.

Τα φυτά με αλκαλοειδή περιέχουν βασικές αζωτούχες οργανικές ουσίες, που επενεργούν στο νευρικό σύστημα και στα αιμοφόρα αγγεία. Έχουν τοξικές ιδιότητες και η δοσολογία τους έχει μεγάλη σημασία, γιατί κάθε κατάχρηση προκαλεί δηλητηριάσεις. Το φυτό περιέχει ακόμα πρωτεΐνες, χλωροφύλλη, κερί, κόμμι, μηλικό οξύ και ακονιτικό οξύ.

Το ακόνιτον είναι το πιο δηλητηριώδες φυτό της Ευρώπης. Ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος ονόμαζε το φυτό «φυτικό αρσενικό». Είναι ισχυρό αναισθητικό σε ορισμένες νευραλγίες (ισχιαλγία) και φάρμακο για πλήθος παθήσεων κάτω από αυστηρή ιατρική παρακολούθηση. Ενεργεί σύντομα και βίαια ακόμη και δια της απλής επαφής. Τα συμπτώματα της δηλητηρίασεως μέσω του δέρματος επέρχονται μέσα σε μερικά λεπτά και ο θάνατος μέσα σε 30 με 45 λεπτά της ώρας. Γι' αυτό τα ζώα το αποφεύγουν. Προκαλεί δηλητηρίαση στις μέλισσες όπου μέσα σε λίγα λεπτά μετά από την κατανάλωση γύρης εμφανίζουν τα πρώτα σημάδια προσβολής, όπως τρέμουλο και παράλυση ποδιών. Πιθανολογείται ότι το χρησιμοποιούσαν όπως το κώνειο για την εκτέλεση των καταδικασμένων σε θάνατο.

Χρησιμοποιούμενα μέρη είναι τα φύλλα και η ρίζα, που τα συλλέγουν και τα δύο από Αύγουστο μέχρι Σεπτέμβριο ή μόνο τα φύλλα το καλοκαίρι και μόνο τη ρίζα την άνοιξη. Το ακόνιτον έχει χρησιμοποιηθεί σαν δηλητήριο με το οποίο άλειψαν τα βέλη και τα δόρατα.

Το είδος που αναφέρει ο Διοσκουρίδης είναι το *Aconitum lycotonum*, η ονομασία του οποίου προέρχεται μάλλον από το γεγονός ότι οι αρχαίοι έβαζαν στα βέλη τους τον χυμό του φυτού για να θανατώνουν τους λύκους.

Ο Διοσκουρίδης Πεδάνιος στο έργο του *Περί δηλητηρίων φαρμάκων και της αυτών προφυλακής και θεραπείας*, (7, 1 – 8, 6) και ο Paulus στο έργο του *Επιτομή της Ιατρικής βιβλίο επτά* (5, 46, 1, 1-14) δίδουν τις παρακάτω πολύτιμες πληροφορίες για το δηλητήριο ακόνιτον και για το μέλι της Ηράκλειας του Πόντου:

Κάποιος που δηλητηριάζεται με το ακόνιτον⁹, αυτό το ριζίδιο βοτάνου όμοιου με την αγριάδα, αισθάνεται κατά την κατάποση μια γλυκόπικρη γεύση και όλο το στόμα του να στυφίζει και μετά τη γλυκύτητα του προκαλείται σκοτοδίνη, κυρίως με την έγερση, και υγρότητα ματιών. Αισθάνεται επίσης να ερεθίζεται η καρδιά του και η αναπνοή του να σκοτώνεται λόγω παγώματος των πνευμόνων του με συνέπεια τους συνεχείς λυγμούς. Το στομάχι, που είναι αεικίνητο, εμποδίζεται και κλείνει, η δε κοιλιά και το έντερο γεμίζουν με αέρια. Οι κρόταφοι αρχίζουν να τρεμουλιάζουν, το κεφάλι βαραίνει και τα κάθιδρα μέλη του ατονούν και δεν υπακούουν.

Στην περίπτωση αυτή πρέπει να αποβάλλουμε το δηλητήριο με εμετούς ή να προκαλέσουμε κενώσεις της κοιλιάς με υποκλυσμούς.

Το φυτό ακόνιτον αφήνει μόνο ένα μεταθανάτιο σημάδι, την ασφυξία, καθώς προκαλεί αρρυθμία της λειτουργία της καρδιάς.

Λόγω της φύσης του εντοπίζεται πολύ δύσκολα στον οργανισμό και γι' αυτό υπήρξε ένας δημοφιλής τρόπος για δολοφονία. Ο αυτοκράτορας Κλαύδιος λέγεται ότι είχε δηλητηριαστεί από τη σύζυγό του, Αγριππίνα, η οποία χρησιμοποίησε ακόνιτον σε ένα πιάτο με μανιτάρια.

⁹ <ἄλλως C>· τὸ <δὲ BvAld> ἀκόνιτον ρίζιον τί ἐστὶ

βοτάνης ὅμοιον ἀγρώστιδι, οὗ ἢ πόσις πικρὰ οὕσα τὸ μὲν
στόμα ἅπαν στύφει, τὴν δὲ καρδίαν δάκνει, τὸ δὲ πνεῦμα
ὑπὸ καταψύξεως τοῦ πνεύμονος ἐπικόπτει, λυγμοὺς συνεχεῖς
ἀποτελοῦσα. διὸ καὶ τὸν στόμαχον, ἀεικίνητον ὄντα, ἐμποδί-
ζουσα κλείει, τὴν δὲ κοιλίαν πνευμάτων ἐμπύπλησι καὶ τὸ
κῶλον, τοῖς δὲ κροτάφοις παλμὸν παρέχουσα καὶ τῆ κεφαλῇ
βάρος καὶ τοῖς μέλεσιν ἰδρῶτα, ἔκφρονας ποιεῖ καὶ ἀσθενεῖς

Ανθοφόρα φυτά ακονίτου.

Ο πατέρας της Βοτανολογίας Θεόφραστος στο έργο του *Ιστορία Φυτών* αναφέρει ότι για να είναι το ακόνιτον αποτελεσματικό, λέγεται ότι πρέπει να παρασκευαστεί με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο και πως δεν μπορεί να το κάνει ο καθένας.

Μπορεί να παρασκευαστεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποδειχθεί θανατηφόρο σε κάποια συγκεκριμένη στιγμή, για παράδειγμα, σε δύο, τρεις, έξι μήνες, σε ένα χρόνο ή και σε δύο· όσο μεγαλύτερο το διάστημα, τόσο χειρότερος ο θάνατος, αφού το σώμα λιώνει σιγά σιγά, ενώ, αν δράσει αμέσως, ο θάνατος είναι λιγότερο οδυνηρός.

Τονίζει επίσης και αυτή η πληροφορία είναι σπάνια, διότι είναι η μοναδική μέσα σε ολόκληρη την αρχαιοελληνική Γραμματεία, ότι η διάρκεια του χρόνου που χρειάζεται το ακόνιτον για να είναι αποτελεσματικό εξαρτάται από τον χρόνο της συλλογής του· διότι ο θάνατος επέρχεται σε ίσο χρόνο από εκείνον που παρήλθε από τη συλλογή του¹⁰.

Περιοχές που ευδοκιμεί το Ακόνιτον

¹⁰ Τὸ δὲ ἀκόνιτον ἄχρηστον, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς
μη ἐπισταμένοις· οὐδὲ κεκτῆσθαι δὲ ἐξεῖναι, ἀλλὰ
θάνατον τὴν ζημίαν· τὴν δὲ τῶν χρόνων διαφορὰν
ἀκολουθεῖν κατὰ τὰς συλλογὰς· ἰσοχρόνους γὰρ
τοὺς θανάτους γίνεσθαι τοῖς ἀπὸ τῆς συλλογῆς
χρόνοις.

Θεόφραστος, *Ιστορία Φυτών*, 9, 16, 7, 4-9.

Ο Διόδωρος Σικελιώτης στην *Ιστορική Βιβλιοθήκη* του αναφέρει ότι η Εκάτη, η θυγατέρα του Πέρσου, κατέστη ειδική στις συνθέσεις θανατηφόρων φαρμάκων και ανεκάλυψε το αποκαλούμενο ακόνιτον.

Στα Ετυμολογικά Λεξικά Gudianum και Magnum, στο Λεξικό Σούδα και στον Λεξικογράφο Ζωναρά στο λήμμα *ακόνιτον* διαβάζει κανείς ότι το ακόνιτον είναι δηλητηριώδες βότανο, που πήρε το όνομά του είτε διότι φύεται στα Ακόναια όρη της Μαρυανδυνίας, είτε διότι δεν παλεύεται και είναι ανίκητο, εκ μεταφοράς από τους αθλητές των οποίων οι νικητές, ανίκητοι όντες, δεν λερώνονται από την κόνη της κονίστρας· έτσι γράφει ο Μεθόδιος.

Χάρτης της χώρας των Μαρυανδυνών.

Στον Ζωναρά αναφέρεται η λέξη «ακονιτί» που σημαίνει ότι κάποιος ανακηρύσσεται νικητής αμαχητί, χωρίς να σκονισθεί, διότι στην κονίστρα δεν βρέθηκε αντίπαλός του. Τέτοιος αθλητής αναφέρεται ο πολυστεφανομένος παλαιστής Μίλων ο Κροτωνιάτης, ο οποίος στεφανώθηκε έξι φορές ως Ολυμπιονίκης, επτά φορές ως Πυθιονίκης στους Δελφούς, δεκά φορές ως Ισθμιονίκης, εννέα φορές ως Νεμεονίκης και πέντε φορές ως Περιοδονίκης.

Ο Θεόφραστος (*Ιστορία Φυτών*, 9, 16, 4, 1–3), ο πατέρας της Βοτανολογίας και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς μας αναφέρουν γεωγραφικούς τόπους, όπου φύεται το ακόνιτον (Κρήτη, Ζάκυνθο, Ηράκλεια του Πόντου).

Ο Θεόπομπος (*Αποσπάσματα*, F 2b, 115, F αποσπάσματα 181b και 181c, 1-4), ο Ευφορίων στον *Ξένιο* και ο Αθήναιος στους *Δειπνοσοφιστές* λ.χ. αναφέρουν έναν λόφο, τις Ακόνες, στην Ηράκλεια την Ποντική (=του Πόντου) στην Παφλαγονία, όπου φύεται κατά κόρον αυτό το τοξικό φυτό· από το όνομα του λόφου προέκυψε η ονομασία ακόνιτον.

Χάρτης της Ηρακλείας της Ποντικής (=του Πόντου) στην Παφλαγονία.

Ο Θεόφραστος¹¹ (*Ιστορία Φυτών*, 9, 16, 7, 4-9) αναφέρει την επικινδυνότητα της τοξικής δράσεως του ακόνιτου, την οποίαν όλοι δεν τη γνωρίζουν δυστυχώς, και ρητά αναφέρει ότι η κατοχή του είναι παράνομη, επί ποινή θανάτου.

Τέλος, συγγραφείς όπως ο Ηρόδωρος, ο Ευφορίων, ο Ευστάθιος κ.α. συνδέουν τον τόπο βλαστήσεως του ακονίτου με τον δωδέκατο και πιο δύσκολο άθλο του Ηρακλέους, την σύλληψη του τρικέφαλου Κέρβερου, ο οποίος φυλάει την πύλη του ποταμού Αχέροντα μη επιτρέποντας τους ζωντανούς να κατέβουν στο βασίλειο του Άδη. Ο αιχμαλωτισμένος Κέρβερος έβγαλε από το στόμα του φοβερό σιαλώδη χυμό ή χυλό ή έμετο, τον οποίον η γη που τον δέχθηκε ακριβώς σε εκείνο το μέρος βλάστησε το ακόνιτον.

Αντίδοτο

Λέγοντας αντίδοτο εννοούμε μία (ιατρική) ουσία ή φάρμακο που εξουδετερώνει τη βλαπτικότητα άλλης ουσίας, φαρμάκου ή δηλητηρίου, όταν την καταναλώσει κανείς προληπτικά. Ο Θεόπομπος ο ιστοριογράφος (*Αποσπάσματα*, F 2b, 115, F απόσπασμα 181b, 4-7) αναφέρεται στην αγωνία των τυράννων μήπως πέσουν θύματα δηλητηριάσεως από το φυτό ακόνιτον και για τις αποτρόπαιες προσπάθειές τους να βρουν το αντίδοτο στο συγκεκριμένο δηλητήριο.

¹¹ Τὸ δὲ ἀκόνιτον ἄχρηστον, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς
μὴ ἐπισταμένοις· οὐδὲ κεκτῆσθαι δὲ ἐξεῖναι, ἀλλὰ
θάνατον τὴν ζημίαν·

Θεόφραστος, *Ιστορία Φυτών*, 9, 16, 4, 1.

Υπάρχει η αναφορά του ιστοριογράφου Θεόπομπου από τη Χίο, ενός άντρα που αγαπούσε την αλήθεια και ξόδεψε πολλά χρήματα για ακριβολογημένη εξέταση της ιστορίας. Αυτός, λοιπόν, στο τριακοστό όγδοο βιβλίο των Ιστοριών του μιλώντας για τον Κλέαρχο, τον τύραννο των Ηρακλειωτών του Εύξεινου Πόντου, λέει ότι σκότωνε πολλούς βίαια και τους περισσότερους τους ανάγκαζε να πιουν ακόνιτον.

«Επειδή, λοιπόν», λέει, «όλοι ήξεραν τη συνήθειά του να δίνει δηλητήριο, δεν έβγαιναν από τα σπίτια τους, προτού φάνε απήγανο· διότι ο απήγανος έκανε, αν τον έτρωγαν πρωύτερα, να μην πεθάνουν πίνοντας ακόνιτον· αυτό λέει ότι πήρε το όνομά του ακόνιτον, επειδή φυτρώνει σε κάποια περιοχή Ακόνες κοντά στην Ηράκλεια».

Ανθοφόρο φυτό απήγανου.

Ο μέγας ιατρός της αρχαιότητας, ο Γαληνός¹², μας παραθέτει ως εξής την ακριβή συνταγή για την παρασκευή του αντιδότου «πήγανου» για το δηλητήριο ακόνιτον:

[Αντίδοτο στο ακόνιτον] Αυτούς που έχουν πει ακόνιτον βοηθάει μια χούφτα πήγανο από κάπου, κοπανισμένο σε γουδί και ανακατεμένο με άκρατο οίνο και ζωμός από παχειά κότα.

¹² [Ασκληπιάδου πρὸς τοὺς τὰ θανάσιμα πε-
πωκότας, ὡς αὐτὸς ἔγραψε κατὰ λέξιν.]

.....

[Πρὸς ἀκόνιτον.] Τοῖς δὲ ἀκόνιτον πεπωκόσι
βοηθεῖ ποθὲν πήγανον χειροπληθές, λεανθὲν μὲν μετ' οἴνου
ἀκράτου, καὶ ζωμὸς ὄρνιθος λιπαρᾶς.

Galenus, *De antidotis libri ii*, 14, 138, 6-7 & 139, 1-3.